
Szabó Béla

Béla Szabó

Buza Zsolt¹

Beérkezett/Received: 2025.10.15.

Lektorálva/Reviewed: 2025.11.04 / 2025.11.07.

Elfogadva/Accepted: 2025.11.15.

DOI: 10.36007/teofor2025.2.158-191

Abstract: Béla Szabó, who served as a pastor in Khust, Bratislava, and Debrecen, remained throughout his life steadfast and unchanging: a faithful servant of God. His ministry was shaped by the light of Holy Scripture, the unadulterated proclamation of the Gospel, and the reverent administration of the sacraments — all with the singular aim of winning souls for Christ, even amidst times of great personal and historical turmoil, when the waves of adversity threatened to overwhelm him.

The Eastern Fellowship Circle, established during the interwar Czechoslovak period; the Organizing Committee, which gained influence during the era of the Tiso-led, German-aligned Slovak Republic; and later, the Timothy Movement, which grew in strength in post-war Czechoslovakia as the country moved progressively toward communism — each of these developments was deeply rooted in the devoted ministry of the deaconesses. Collectively, they stand as enduring testimonies to the reality that God is at work even above and beyond the tides of human ideologies and “-isms.”

¹ Mgr. et Mgr. BUZA Zsolt, PhD., református lelkész, egyháztörténész. A Pozsonyi Református Egyházközség lelkipásztora. vojany4@gmail.com

He alone remains sovereign. There is none beside Him.

Keywords: Béla Szabó, Reformed Church in Bratislava, mission-minded spirit, totalitarian regimes.

„NEKEM AZ ÉLET KRISZTUS...” (Fil 1,21)²

Szabó Béla, huszti, pozsonyi és debreceni lelkipásztorként, mindig ugyanaz maradt, Isten hűséges szolgája. Az Ige fényében, az evangélium tiszta hirdetésében, a sákramentumok kiszolgáltatásában az vezette, hogy lelkeket mentsen Krisztusnak, még akkor is, amikor a feje fölött összezsoltak a hullámok. A csehszlovák érában létrejött Keleti Baráti Kör, a Tiso-féle Szlovák némethű köztársaságban teret hódító Szervező Bizottság, és a háború utáni Csehszlovákiában fokozatosan a kommunizmus felé haladva megerősödő Timóteus-mozgalom a diakonisszák szolgálatára épült, és mind-mind annak a tanújele, hogy Isten cselekszik az emberi -izmusok felett is. Nincs más csak Ő.

Szabó Béla 1897. február 8-án született Tekeházán Huszti Szabó Béla és Kleinódy Katalin harmadik gyermekeként.³ Ebben az egyenes utcájáról híres, lombos akácfákkal tűzdelt faluban volt a nyugodt természetű édesapja előbb egyházi, majd állami tanító. Hogy abból eltarthassa nyolc gyermekét tanítói állása mellett még öt hivatalt vállalt. Kezelte a községi faiskolát, de ugyanakkor postás és meteorológus is volt. Ezek mellett könyvelt a hitelszövetkezetben három falu részére, végül kosárfonó iskolát és műhelyt építtetett az ifjúság számára és harisnyakötődét a lányok részére. Ez utóbbi nem sokáig működött, mert a hazánkba bevonuló román hadsereg lefoglalta és elvitte a külföldről vásárolt gépeket.

² CSUKÁS ZSIGMOND, Kárpátalja, Felvidék és Debrecen bizonyágtevő lelkipásztora: Szabó Béla (1897-1991). In *Confessio: Magyarországi Református Egyház Figyelője*, 1992.16. évf., 2. sz., p. 72.

³ JÓZAN LAJOS, *A huszti Szabó család rövid története és leszármazása 1675-től napjainkig*. kézirat, Huszt, 2012.

Gyermekkora

Szabó Béla nagyon szeretett olvasni. Még nem járt iskolába, de kiolvasta Benedek Elek Magyar Mese és Mondavilág öt kötetét. Verseket tanult önszorgalomból, például a Toldi első énekét, a Vörösmarty Mihály szép Ilonkáját és Petőfi Sándor több versét. Sőt költeni maga is próbálkoztatott már általános iskolás korában.⁴ Az iskolai gyermekek segédletével és a padlásról lehozott nagy könyvek segítségével is-tentiszteletet tartott, és amikor esőért imádkozott, akkor még édesanyja is dobott a perselybe, mert számára fontos volt a kis kertészete, amit odaadón gondozott.

Középiskolai tanulmányok

A gimnáziumi tanulmányait Munkácson kezdte el, de Máramaros-szigeten fejezte be 1915-ben.

Mint a református líceum Szilágyi István önképzőkörének tagja, 1914-ben elnyerte a dr. Imrédi Vilmos jutalom-díját, és mint a főgimnázium VII. osztályos tanulója 1914. március 15-én szavalt a Nagyapám halála című pályamunkáját a gimnázium ünnepségén.⁵ Összesen 15 alkalommal nyert poétamunkát prózával, versekkel, 16 éves korában országos versenyen 98 közül a második, majd a következő éven az első helyen végzett.

Érettségi vizsgálja után előbb a kolozsvári teológia levelező tagozatára iratkozott be, mert a székelyek közé szeretett volna kerülni lelkésznek, aztán bevonult az akkor Balassagyarmaton állomásozó 85. gyalogezredbe. Ott gyorsan kiképezték és a losonci tiszti iskolában letette a tiszti vizsgát. Egy vasárnapi napon, 1916. március 3-án kivézenyelték a keleti frontra, Munkácson és a Vereckei-hágón keresztül a Dnyeszter és a Sztrípa folyó partjára. Itt szerezte a 21-22-23 kezdetű rohamnóta szövegét, melyet egy Szilágyi Béla nevű főhadnagy zenésített meg. Meg is sebesült, átlőtték a jobb karját, amivel megmenekült a társait ért haláltól. Galíciából Kassára, majd Zsolnára került.

⁴ SZABÓ BÉLA, *Önéletrajz*, Debrecen 1966. kézirat, p. 2.

⁵ SZABÓ BÉLA, *Nagyapám halála*, In Máramarosi Független Újság, 1914. melléklet. [2022. augusztus 01.]

Felgyógyulása után az olasz frontra vezényelték, mint önálló rohamparancsnokot. Itt megérte a háború befejezését. Lelkes katona volt és két érmet is kapott, melyek közül az egyik a katonai érdemkereszt III. osztálya volt és vitézségre is feljogosította. Végül Innsbruckon, Bécsen, Budapesten és Püspökladányon keresztül könnyen Debrecenbe érkezett, ahol befejezte teológiai tanulmányait.⁶ Teológus korában fellángolt benne a költői véna, elszavalta a debreceni Kossuth szobor talpazatáról az egyik versét és két évig a Kollégium választott krónikása volt, több elekcíós tréfás versszedett szerzője.

Első legáció

1918 november vége felé a diákok arról értesültek, hogy karácsonyra már legációba is mehetnek. Az azt követő húsvéti legáció azonban emlékezetes maradt Szabó Béla számára. A szép új zsakett ruhában egy Kaba melletti városkába került ünnepi követnek. A szolgálatokat elvégezte, és amikor vissza akart utazni Debrecenbe, kiderült, hogy nem jártak a vonatok a román hadsereg bevonulása miatt. Elindult gyalog. El is ment Kabáig, ahol megállították az emberek és azt javasolták, hogy mondjon le a tovább menetelről, tekintettel arra, hogy a románok már Hajdúszoboszlón voltak. Így bekéredzkedett az ott lakó Dávidházy János esperes úrhoz. Amikor a románok a parókia előtt vonultak egyszer csak hirtelen megálltak s egy ágyút a templom felé irányítva elkezdték a tornyot lőni. Néhány ágyúlövés után egy kis csapat, szuronyos puskával a kapu felé közeledett. A házban lévők, mind a 14-en leszaladtak a pincébe. A katonák rövid keresés után megtalálták őket. Szabó Béla értett annyit románul, hogy elindult ki-felé a pincéből. A katonák pedig a pince előtt álltak lövésre kész puskával a kezükben. Alig tett pár lépést a lépcsőn felfele, lövés dördült el, az egyik katona se szó se beszéd, rá lőtt, de nem találta el. Erre ő tovább lépett és kijutott a pincéből. A katona csak erre várt és a következő pillanatban belé döfte a szuronyát, de a megfelelő mozdulatára, amit még baka korában tanult, csak a ruháját tudta átszúrni. A követ-

⁶ SZABÓ BÉLA, *Életképek Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadáshoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 4-5.

kező pillanatban ő már a nyakán lógott szorosan magához ölelve és már se löni se szúrni nem tudott. A többiek sem tudtak ártani, csak ütni a puskatussal. Hát ezt meg is tették. Közben kihúzgálták a többi-eket is a pincéből, és amikor meglátták a 80 éves esperest az ötven éves fiával és menyével, a káplánt az édesanyjával, húgával és öccsével, másképp kezdtek beszélni és megvallották, hogy ők azt gondolták, vörös katonák voltak a pincében. A templom azonban pár hónapig használhatatlan maradt, mind addig amíg ezeket a lövések okozta tátongó sebeket helyre nem hozták.⁷ E nagy esemény után egygyé forrtak az özvegy esperes úrral, aki unokájává fogadta, és néhány hónapig kabai segédlelkész lett. Itt készítette és szavalta el 1920. március 15-én híres költeményét: „Ne sírj Kossuth.” címmel.⁸

Ekkor visszatért Tekeházára, rég nem látott szülőfalujába, amelyet ekkorra már Csehszlovákiához csatoltak. Szolgálatát a Szlovenszkói Tiszáninnyi Egyházkerületben kezdte segédlelkésként minősítésben Vajánban sőtora nt. Isaák Imre mellett.

Itt a szolgálat nem teljesen töltötte be és a második lelkésképesítő vizsga letétele után, – mivel a belmisszió híve volt⁹ –, már 1921-ben kereste annak a lehetőségét, hogy az 1922/23-as tanévre elnyerje a princetoni teológia ösztöndíját Balogh Elemér püspök szíves utasítására.¹⁰ Azonban nem sikerült. 1922 márciusában útlevelet kapott, és tanulmányi útra ment Németországba, Berlinbe a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) segítségével. Egy hívő ó-lutheránus lelkész családi körébe került, akikkel minden hétfőgőn felfedezte Berlin környékét. Egy félővet hallgatta a berlini teológián Julius Richtert a misszió nagy professzorát¹¹, majd egy hónapot töltött Bételben Bielefeld mellett, az ottani Bodelschwing Frigyes által alapított szeretetintőzmények-

⁷ SZABÓ BÉLA, *Életképek Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadashoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 6-7.

⁸ Szabó Béla, *Önéletrajz*, Debrecen 1966. kézirat, p. 2.

⁹ SZABÓ BÉLA, Mit lehet és mit kell tennünk, In *Református Egyház és Iskola*, 1921. december 25., p. 1-2.

¹⁰ SZABÓ BÉLA, *Önéletrajz*, Vaján 1921. kézirat, p. 1.

¹¹ SZABÓ BÉLA, Amikor megzendül a szél, In *Református Egyház és Iskola*, 1922. október 29., p. 180-181.

ben.¹² Végül elutazott Hamburgba, amely Németország legnagyobb kikötő városa volt az Elba folyó partján. Itt a szintén világhírű Johann Heinrich Wichern az egykori, úgynevezett Rauhes Haus-át nézte meg, amely mostanára már múzeummá vált. Egy-egy testvér vezetése alatt meglátogatta a missziói iskolákat, és mint segédnevelő teljes ellátást is kapott. Közben bejárta a „bruder-képző” intézetbe is tanulni. Itt megismerkedett a kivándorló misszióval, s azt maga is elkezdte és végezte is néhány hónapig a magyar kivándorlók között, olyan szép eredménnyel, hogy ott akart végleg lehorgonyozni.¹³ De minden másképp történt, az Úrnak terve volt vele, hiszen 1923. március 25-től Huszti Szabó Béla huszti lelkésszé lett megválasztva.

Lelkész Huszton

Elmondása szerint ő nem ismerte Husztot, még ha felmenői innen is származtak. A város lakossága 30-40 ezer körül volt, ma már ortodox vallású a város lakosságának a 80 százaléka. Abban az időben a reformátusok 500-an voltak.

Nehéz szolgálat volt ez, mert a gyülekezet el volt egy kicsit hanyagolva az előtte szolgáló lelkész betegsége miatt és amiatt is, hogy a hívek nagyon összevegyültek és egybeolvadtak a más vallásúakkal. Egy célja volt: a Szentírás és a hit magaslatára felnevelni őket. Erre szánta el magát és ebből sok nézeteltérés és közelharc is keletkezett. Még Hamburgban volt, amikor Komonyi tanító úr megírta ezeket a bajokat s arra kérte, siessen haza rendet teremteni.

A konfirmációi oktatást mindjárt egy évre terjesztette ki, amit többen zokon is vettek, hiszen az elődje azt hat hét alatt el tudta végezni, s neki pedig erre egy év kellett. Erre a célra kidolgozta a káté-oktatási tanmenetet is konfirmációi olvasókönyv formájában: „Én hiszem és vallom!”, ami a Kálvin-Nyomdában jelent meg Munkácson

¹² SZABÓ BÉLA, *Életrajzok Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadáshoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 9.

¹³ SZABÓ BÉLA, Jelentés a hamburgi magyar keresztyén kivándorlási misszió munkájáról. In *Református Egyház és Iskola*, 1922. november 26., p. 196-197.

1935-ben.¹⁴ Az egyetemes konvent a Heidelbergi Káté alapján kidolgozott református keresztyén kiskátét kötelező jelleggel használatba rendelte el.¹⁵

Nehezen ment minden új dolognak a bevezetése. Volt a gyülekezetben egy tehetős és egyedülálló egyháztag, aki megtagadta a rá kirott egyházi adó megfizetését, mert szerinte voltak nálánál tehetősebbek is, akikre kevesebb adót vetettek ki. A presbitérium végül megszüntette az egyházi adó kivetését és helyette bevezette az önkéntes adakozást. Erre aztán a korábban adót fizetni nem akaró hívek akár háromszor annyit is ajándékoztak az egyháznak.

Úrvacsorát kért egy betegasszony, akinek jól menő kocsmája volt. A lelkész azonban csak úgy volt hajlandó az Úr testének jegyeiben részesíteni, ha megígéri, hogy életben maradása után felosztatja bordélyházát. Ő nem volt hajlandó ezt megtenni. Lett ebből is egy kis belháború a gyülekezetben. Többen azzal az érvel keltek az asszony védelmére, hogy ennek a szegény asszonynak is meg kell élnie. „Élni éppen lehet, de meghalni nem!” – mondta a lelkész.¹⁶

Ezek mellett sok örömteli pillanatban volt része Huszton. 1929. október 7-én a huszti gyülekezetben „a Református Otthon” avató ünnepélyre került sor. Ez alkalomból igehirdetéssel Bertók Béla püspök szolgált, majd előadást tartott Szőke István rozsnyói lelkész. Az esti istentisztelet után a teaestén Bácsy Gyula árvaházi igazgató és dr. Kenessey Kálmán, hívő csillagász szolt a gyülekezethez. A gyülekezet részéről pedig dr. Buday Istvánné és Spracha István köszöntötték az egybegyűlteket. A legkisebbek közül Takács Hilduska, Spracha Juliska és Szabó Incike óvodások szolgáltak gyermekjelenetekkel. A Református Otthon azért épült, hogy délelőtt, délután napközi otthonként működjön a gyermekek számára, de esténként, főleg a téli

¹⁴ CSOMÁR ZOLTÁN, *A Csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története (1918-1938)*. Ungvár: M. Kir. Állami nyomda Kirendeltsége. 1940-354. p. 181.

¹⁵ SZABÓ BÉLA, *Én hiszem és vallom! református keresztyén káté a Heidelbergi Káté nyomán*. Munkács: A Kálvin-Nyomda. 1935. p. 67.

¹⁶ SZABÓ BÉLA, *Életképek Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadáshoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 12-13.

hónapokban az épületben leánykör, ifjúsági egyesület, asszonykör, bibliakör és olvasó est volt tartva. Az otthon fel volt szerelve az akkori kor eszközeivel, rádióval is és rendszeresen járatták a Prágai Magyar Hírlapot.¹⁷

A Máramaros-ugocsbai egyházmegyében lelkeszi főjegyzővé választották, a Kárpátaljai Egyházkerületben mint belmissziói előadó irányította és buzdította az egyházépítő munkát. A Beregszászban megjelenő Szeretet újság főmunkatársa, és ez újság gyermekrovatának, a Harmatcseppnek buzgó előmozdítója, amely 1929-ben indult – együtt a beretkei árvaházzal. Az árvaházakat is fenntartó Egyházkerületi Segítő Egyesület választmányi tagja volt, amelyik a községi és a gyülekezeti szeretetszolgálatot szorgalmazta.¹⁸ Husztról az induló beretkei árvaházra a lelkeszcsalád 100 koronát, a huszti egyház 550 koronát adományozott.¹⁹

Szabó Béla, Simon Zsigmonddal összefogta a fiatal lelkeseket és 1936 őszen²⁰ megalakították a Napkeleti vagy Keleti Baráti Kört Huszton –, szerte az országban ifjúsági, férfi és női konferenciákat tartottak, amelyeken hitben járó társaik is szolgáltak előadással. Legfontosabbnak azt tartották, hogy mindenki vegye komolyan Isten Igéjét, naponként olvassa, és alkalmazza személyes és közösségi életére. Bácsy Gyulával és Tóth Kálmánnal arra buzdultak fel, hogy a Biblia szeretetszolgálatát közel vigyék az emberekhez. A konferenciák elmaradhatatlan részei voltak az igetanulmányozás és a kátémagyarázat, valamint a hit példaképeit mutatták be a fiataloknak. Minden alkalom evangelizációval és úrvacsoraosztással zárult. Például Szepsiben 1930. szeptember 5. és 7. között a leányköri konferencián Szabó Béláné: A háziasszony, mint Isten országának munkatársa

¹⁷ SZABÓ BÉLA, A huszti gyülekezet „Otthon”-avató ünnepélye. In *Szeretet*, 1929. október 10., p. 5.

¹⁸ CSUKÁS ZSIGMOND, Kárpátalja, Felvidék és Debrecen bizonyágtevő lelkipásztora: Szabó Béla (1897-1991). In *Confessio: Magyarországi Református Egyház Figyelője*, 1992. 16. évf., 2. sz., p. 72.

¹⁹ Adományok. In *Szeretet*, 1930. március 25., p. 17.

²⁰ ORBÁN MARIANNA. Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban. *Acta Beregsasiensis*. 8. évf. 2009. 2. kötet. http://epa.oszk.hu/01600/01626/00002/pdf/acta_beregsasiensis_EPA01626_2009_02_239-244.pdf [2022. augusztus 1.]

címmel tartott előadást.²¹ A munkácsi kerületi missziói konferencián Szabó Béla az ébredési mozgalmakról tartott előadást.²² Szabó Béla a huszti szolgálat mellett hétközben, mint kerületi missziói felelős szolgált a gyülekezetekben igehirdetéssel és az emberi nyomorúságtól a megszabadulás lehetőségéig jutott el.²³

A lelkész közvetlenül jövetele után a gyülekezet talaján alapított családot. 1923 októberében házasságot kötött Komonyi Ilonával, Komonyi Orbán tanító lányával. Házasságukat Isten négy leánygyermekkel áldotta meg. Elsőszülött lányuk, Ilona 1925. január 27-én született. Klára 1926. augusztus 3-án, Éva 1928. január 17-én és végül Márta 1932. július 29-én látták meg a napvilágot.

Szabó Béla első felesége, 1934. április 27-én hunyt el rövid szenvedés után a beregszászi kórházban, ahol egy rutin vakbélműtétre került sor. A műtét sikerült, de sajnos az életéért küzdő asszony végül szívgyengeségben elhunyt orvosi műhiba folytán jóderzékenysége miatt, amit fertőtlenítőként használtak a műtét során. A szeretett férj így fohászkodott: „URAM, oda adom őt NEKED életem drága kincsét kedves áldozatul és rajta keresztül örömet, földi boldogságomat. Fogadd kedvesen s a Krisztusért add meg neki az élet koronáját, amely után oly igen vágyakozott e földön.”²⁴ Felesége gyászistentiszteletén, lelki jóbarátja, Bácsy Gyula szolgált élőhitű igahirdetéssel.

E szörnyű tragédia után megvigasztalódott. 1935. május 10-én házasságot kötött Herpay Ilonával, aki a munkácsi misszióban tevékenykedett. Házasságkötésüket az Úr három fiúgyermekkel áldotta meg. Elsőszülött fiúk, László 1936. február 24-én született, de 1936. június 27-én elhunyt. A következő László fiúk még Huszton született, 1937. február 9-én, Béla gyermekük pedig két nappal költözésük után, 1939. március 15-én Pozsonyban.²⁵

²¹ Leánykonferencia Szepsiben. In *Szeretet*, 1930. február 25., p. 1-2.

²² A munkácsi konferencia programja. In *Szeretet*, 1932. június 25., p. 2.

²³ Dr. Szabó Béla, Hogyan került át a családunk Husztról, Kárpátaljáról Pozsonyba?, kézirat, 2021. május 1. p. 2.

²⁴ Szabó Béláné, In *Verchovina*, 1934, 3. évf., 17. sz, p. 2.

²⁵ Szabó Béla törzskönyvi lapja. Tiszántúli Egyházkerület: Debreceni Egyházmegye. Jelzett: TtREL. I.1.i.21._0048. [2022. augusztus 01.]

Lelkész Pozsonyban

A megválasztott pozsonyi lelkészt, 42. születésnapján iktatta be hivatalába, sógora, nt. Isaák Imre, técsői lelkipásztor, amikor is átvette a lelkési hivatal ingó és ingatlan vagyonát kezelésre és hűség gondozásra.²⁶

Husztól taxival indultak, a két kisebb lányával, mert a nagyobbak a beregszászi gimnáziumba jártak és ők csak később jöttek Pozsonyba. Homonnán szálltak át a Pozsonyba menő vonatra, amely akkor onnan indult és este már a pozsonyi segédlelkész, Brányik Sándor várta és kalauzolta el őket a parókiára.

Ahogy Szabó Béla fogalmazott: *„Elmondhattam, hogy új berendezéssel, új reménységgel kezdhettem el az új gyülekezetben az új szolgálatomat és elmondhatom, hogy ez a pár esztendő melyet ott töltöttem életem egyik legszebb része volt.”*²⁷

Szeretetház létrejötte

1939 forró nyári napon a presbiteri gyűlés második pontja a Református Gyülekezeti Szeretetház létrehozásáról szólt, amelyik a lelkész-elnök szerint keresztyén szellem jótékonyságára neveli a gyermekeket. Ezt a gondolatot 1939. július 2-án tartott egyházközségi közgyűlésen minden egyháztag a magáévá tette, és a bibliakör tagjai magukra vállalták az anyagi teherhordozást, valamint a lelkész-elnök és felesége megbízatást nyertek az igazgatói jogkörök végzésére.²⁸

Szabó Béla lelkész kérte a presbitériumot, hogy a Balogh Elemér püspök hagyatékából, ami a Szeretetház számára hasznosítható len-

²⁶ Jegyzőkönyv, az 1939. február hó 12-én tartott presbiteri gyűlésről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 1.

²⁷ SZABÓ BÉLA, *Életképek Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadáshoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 14.

²⁸ Jegyzőkönyv az 1939. július hó 2-án a Bratislava-pozsonyi Magyar Református Keresztyén Egyházközségnek az egyházközség templomában megtartott presbyter-választó közgyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 27-29.

ne, azt adja át.²⁹ 1939 őszén a lelkész elnök bejelentette, hogy öt gyermekkel megnyílt a Szeretetház, a presbitérium felkérte a lelkész mellett Kovács Lajost és Kovács Alajost, hogy készítsék el a Szeretetház alapszabályait és a gyülekezeti szabályrendeletet, amit 1939. december 15-ig tárjanak a presbitérium elé.³⁰

A lelképásztor a presbiteri gyűlésen beszámolt a Szeretetház 1939-es évi működéséről, amelynek összbevétele 10.924,10 korona volt, kiadásai elérték a 9.855,80 koronát, így az 1940-es évet 1.068 koronával kezdték meg. A Szeretetház naplójából, amit Rebeka testvér vezetett a lelképásztor három napot ragadott ki: 1939. november 15-ét, 1939. december 23-át, és 1940. január 15-ét. A presbitérium megköszönte a két diakonisszanővér szolgálatát. A Szeretetház csak természetbeni segélyeket adott, míg a pénzbeli segélyeket egyedül a lelkész volt hivott adományozni megindokolt esetben.³¹

1940. szeptember 20-án a Szeretetház ünnepélyén elhangzott egy emlékbeszéd Fagyas Imre presbiterről Dr. Kovács Károly részéről. 1940. október 20-án a Szeretetház egyéves jubileuma alkalmából este szeretetvendégséget tartottak.³² 1940-ben a Szeretetház 19.000 koro-

²⁹ Jegyzőkönyv az 1939. szeptember 14-én a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbitériumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 35-37.

³⁰ Jegyzőkönyv az 1939. október 14-én a helybeli magyar református keresztyén egyházközség presbitériumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 38-40.

³¹ Jegyzőkönyv az 1940. január 14-én d. e. 11 órakor Bratislavai – pozsonyi magyar ref. ker. egyházközség presbyteriumának a tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 47-48.

³² Jegyzőkönyv az 1940. november 1-én d. u. 5 órakor a bratislavai magyar református egyházközség presbitériumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 76-77.

na készpénzből gazdálkodott és betöltötte hivatását.³³ Az 1941/42-es tanévben 6 növendék volt elhelyezve a Szeretetházban.³⁴ A lelkész betegsége alatt a szeretetház gondnoki tisztjét Dr. Asztély Sándor látta el, aki mellett Trócsányi László, Kovács Lajos, Dömök Béla presbiterek és Ollé Lajos is működtek.³⁵ 1942 nyarán a 100 éves fennállását ünneplő Pozsony I. Takarékbank 10.000 koronát adományozott a Szeretetház javára.³⁶

Református Internátus és Menza

Nagy fejtörést okozott a Református Internátus és Menza a pozsonyi gyülekezetnek a vészterhes időkben. Szabó Béla lelkész érkezése után a presbitérium felmentette szolgálata alól Brányik Sándor, segédlelkészt, aki eddig a Református Internátus és Menza ideiglenesen megbízott vezetője volt. Mivel Brányik Sándor nem tudta bemutatni az internátus anyagi elszámolását, ezért a presbitérium megbízta Hübscher Károlyt, hogy végezze el ezek felülvizsgálatát. A személyi változásokat 1939. május 10-én közzétették a Református Internátus és Menza növendékeivel és dolgozóival.³⁷

Kovács Alajos a Református Internátus és Menza felülvizsgálati kérdéskörében a következő javaslatokat tárta a presbitérium elé: 1.,

³³ Jegyzőkönyv az 1941. év február hó 24-én a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében d. u. 6 órakor megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 78-82.

³⁴ Jegyzőkönyv az 1941. október hó 5-én d.e. 11-kor a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközségnek az egyházközség templomában megtartott rendkívüli közgyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 93-96.

³⁵ Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 97-98.

³⁶ Kivonat a bratislavai – pozsonyi református egyház presbyteriumának 1942. augusztus 16-án tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 106.

³⁷ Jegyzőkönyv, az 1939. május hó 9-én tartott presbyteri gyűlésről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 19-20.

kötelezte Brányik Sándor segédlelkészt 4.815,60 korona kifizetésére, amit ő magára is vállalt; 2., A presbitérium döntése értelmében minden kinnlevőséget be kellett hajtani; 3., A pékszámházakat Dr. Salamon X. Ferenc és Salzberger nagylelkű adományai által rendezték. 4., A Református Internátus és Menza 1937-38-as elszámolását minél hamarább el kell végezni, miközben a presbitérium az akkori felelősöknek Dömök Bélának, a Református Internátus és Menza világi elnökének és Stelczer Lajos, tanárnak megadta a felmentést; 5., dr. Kovács Károly a további működés érdekében felhívta a figyelmét a presbitériumnak arra, hogy az egyes épületrészek bérbeadásáról tárgyaljon az Egyesült Magyar Párt által kiszemelt céggel.³⁸

Ezzel szemben az ügy gyors rendezését szorgalmazta László Zsigmond, vagyongazdálkodó gondnok, aki arra kérte a presbitériumot, hogy a Református Internátus és Menza kölcsöneit, és valamennyi adósságát a különféle gyülekezeti alapokból törlesszék.³⁹

Salamon X. Ferenc főgondnok írásbeli kérelemmel fordult a Komáromban ülésező Dunáninneni egyházkerülethez, amely 1939. október 26-án ülésezett, hogy a Magyar Református Egyház Konventje fedezze a pozsonyi Református Internátus és Menza ügyében felmerülő befektetéseket.⁴⁰

A Református Internátus és Menza fűtésével is gondok voltak, így a presbitérium a főgondnok javaslatára Ürge, Mikulík és Genz szerelési vállalatoktól árajánlatot kért. A Református Internátus és Menza kéményjavítása megtörtént az Elefanti helybeli építész által, de a ké-

³⁸ Jegyzőkönyv az 1939. augusztus 21-én d.u. 6 órakor a bratislava-pozsonyi magyar református keresztyén egyházköztség presbyteriumának az egyházközszégi tanácssteremben megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 31-34.

³⁹ Jegyzőkönyv az 1939. szeptember 14-én a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházköztség presbitériumának az egyházközszégi tanácsstermben megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 35-37.

⁴⁰ Jegyzőkönyv az 1939. október 14-én a helybeli magyar református keresztyén egyházközszégi presbitériumának az egyházközszégi tanácsstermben megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 38-40.

mény még mindig nem volt jó.⁴¹ Ennek az lett a vége, hogy a Református Internátus és Menza épületében kisebb kéménnytűz ütött ki.⁴²

A presbitérium végső elkeseredésében úgy döntött, hogy a 16 célalap és alapítvány összegeit a legsürgősebb és legmagasabb kamatozású kölcsöntörlesztésekre használja fel. Majd az eladás után a fennmaradó összegeket visszahelyezi az alapokba.⁴³

Dr. Kovács Károly feltárta a valóságot az egyházközségi közgyűlésen 1941. október 5-én. A Református Internátus és Menza épületének megvételét az 1937. augusztus 6-i közgyűlés határozta el. Vételára 371.000 korona volt. Ebből 64.080 koronát készpénzben fizetett ki a gyülekezet, de a 306.920 koronát a különböző lejáratú kölcsönökből fedezte. Akkor az ingatlanon 224.000 korona tartozás volt, ami évi 27.000 koronás törlesztést jelentett. Dr. Kovács Károly előterjesztése így hangzott: 1941. szeptember 24-én meghozott egyhangú presbiteri határozat értelmében a közösség eladásra szánja az épületet. Dobrovodsky Ferenc földbirtokos, alsószerdahelyi lakos 1941. szeptember 22-én kelt vételi ajánlatát: 520.000 koronát elfogadja és a pozsonyi 10437. számú telekkönyvi betéten szereplő ingatlant számára átruházza. Dömök Béla presbiteri jegyző felolvasta a választók névjegyzékét, majd minden választót személyesen kérdezett meg erről a horde-rejű ügyről. A választó névjegyzékben szereplő 256 egyháztagból 67

⁴¹ Jegyzőkönyv az 1940. január 14-én d. e. 11 órakor Bratislavai – pozsonyi magyar ref. ker. egyházközség presbyteriumának a tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 47-48.

⁴² Jegyzőkönyv az 1940. február 14-én d. u. 3 órakor, továbbá 1940. február 17-én d. u. 3 órakor, 1940. február 20-án d. u. 4 órakor és 1940. december 26-án d. u. 3 órakor a Bratislavai – Pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott folytatólagos rendes gyűlésein. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 51-57.

⁴³ Jegyzőkönyv az 1941. év február hó 24-én a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében d. u. 6 órakor megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 78-82.

hangos igennel szavazott.⁴⁴ Így a Holuby úti Református Internátus és Menza épülete eladásra került.

A zsidókérdés

A Pozsonyi Református Egyházközség presbiteri jegyzőkönyveiben csak gazdasági vonatkozásban szerepel ez a szó: arizálás. Az egyik legszelídebb presbiter, Ollé Lajos vagyonkezelő gondnok használta.

Már 1938 végén a presbitérium egyes tagjai levéllel fordulnak nt. Isaák Imre, máramarosugocsai espereshez a „*kantár nélküli*” kereszttelőkkel kapcsolatban. Brányik Sándor akkori segédlelkész mindenmű kötelezettség nélkül keresztelte a zsidó testvéreket. 1938-ban a szülöttek és a megkereszteltek anyakönyvében 148-as sorszámmal zárul az éves bejegyzés, és bizony ez a korszak nem a népszaporulatról volt híres.⁴⁵

Szabó Béla felszólította Brányik Sándor segédlelkészt, hogy keresse fel a kikeresztelkedett zsidó családokat, és kérdezze meg tőlük, hogy hajlandók-e 1940 májusában a konfirmációhoz lépni. Brányik Sándor jelentette, hogy már kb. 10 családot meglátogatott és további családlátogatást tervez.⁴⁶

Szabó Béla, lelkipásztor ez ügyben több alkalommal megnyugtatta a presbitériumot, hogy hitvallói keretek közé zárja a zsidó kérdést a gyülekezet talaján: „*az áttérni akarók a presbitérium határozata ér-*

⁴⁴ Jegyzőkönyv az 1941. október hó 5-én d.e. 11-kor a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközségnek az egyházközség templomában megtartott rendkívüli közgyűlésen. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 93-96.

⁴⁵ Szülöttek és megkereszteltek anyakönyve a pozsonyi egyházban 1938. évben. p. 79-116.

⁴⁶ Jegyzőkönyv az 1940. február 14-én d. u. 3 órakor, továbbá 1940. február 17-én d. u. 3 órakor, 1940. február 20-án d. u. 4 órakor és 1940. december 26-án d. u. 3 órakor a Bratislavai – Pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott folytatólagos rendes gyűlésein. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 51-57.

*telmében kérvényüket a presbitérium elé kell benyújtani és hat hónapos felkészítő után keresztelhetők meg.*⁴⁷

A megkereszettek közül 1940. május 2-án, áldozócsütörtökön 36 felnőtt konfirmált. Ezek között szerepeltek a Tolnai, Köhler, Pollák, Weinberger, Lendvai, Németh, Kende, Grósz, Lewald, Generzich, Li-gocki, Frank, Braun Doppler, Kopecsek, Sebők, Schrecker, Gerőffi, Geréb és Barna családok tagjai. 1941. május 22-én 14 felnőtt konfirmált a presbiterek előtt.⁴⁸

A konfirmációi felkészülések alatt egy évig ezek a hithű zsidók forgatták a Szentírást és készültek a vallástételre. Szabó Béla igazi „zsidó missziót” folytatott, és e 40-50 főből álló kis zsidó társaságban az Ige és Lelkének hatása megtette a magáét. Az egyik megtért testvér, amikor később a német ifjak agyonverték, István vértanú imádságával könyörgött bántalmazóiért: „Uram, ne tulajdoníts nekik e bűnt!” (ApCsel 7,60) Volt közöttük egy nyugalmazott bankigazgató, Tolnai Alfréd, aki vak, nem látó volt. Braille írással leírta az egész Bibliát, az énekeskönyvünket, amit minden istentiszteleten használt s mielőtt elvitték a németek, hogy a teljes pusztítás martalékává legyen, művét a vakok intézetére hagyta Magyarországon. A lelkész, amikor Magyarországra áttelepítették, el is vitte magával és átadta a kijelölt intézménynek.⁴⁹

A zsidó-kódex elfogadása után 1942-ben jelentette, hogy a zsidó vallásból hozzánk áttért és rendesen konfirmált egyháztagok arra kérték az egyházat, hogy őket a világi hatóságok előtt igazolja, védelmezze, úgy mint a római katolikus és evangélikus egyházak.⁵⁰

⁴⁷ Jegyzőkönyv az 1942. május 25-én d. e. 9 órai a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 100-102.

⁴⁸ Szabó Béla lelkipásztor kelt Pozsonyban 1940. május 2-ai bejegyzése. Konfirmáltak anyakönyve a pozsonyi református egyházban az 1940/41-es évben. [2022. augusztus 1.]

⁴⁹ SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Budapest 1984. kézirat, p. 7.

⁵⁰ Jegyzőkönyv az 1942. augusztus 11-én d. u. 6 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 103-104.

A lelkész és családja határtalanul szerette a zsidókat és támogatta őket, egy családot a rejtékhelyükön látogatott meg (Dr. Busztint és családját), és ha azon az éjszakán nem hozta volna őket el a parókiára, akkor a halál fiai. Felszabadulásukig rejtegette őket, kiteve magát és családját a németek pusztító dühének és bosszújának.⁵¹

A lelkipásztor e nemes célra a család elbeszélése nyomán felhasználta gyermekeit is. Amikor az idősebb leányai a kisebb fiútestvéreikkel sétálni mentek, akkor a lelkész pontos útitervet készített a leányoknak és kis verses mondókákba rejtette a zsidó családok számára a fontos üzeneteket. Amikor papírra vetette mondanivalóját, akkor szigorúan a leányok lelkére kötötte, hogyha valami gyanúsát észlelnek, akkor a papírdarabot nyeljék le. Dr. Szabó Béla elbeszéléséből tudjuk, hogy édesapja rengeteg gyűlést tartott a bibliateremben éjszaka. Hamis útleveleket gyártottak. Az üres lapokat kilopták a minisztériumból. Brosman Géza volt az, aki a másoló gépet biztosította, akit még Husztról ismert a család. Ennek a titkos szerveződésnek éppen Ő lett az áldozata. Lakása előtt lőtték meg.⁵²

A gyülekezeti tagok között is voltak olyanok, akik nem értették meg a lelkipásztor ezen a téren kifejtett missziói munkáját, és feljelentették a rendőrségen őket, és épp akkor zajlott náluk a házkutatás, amikor ő hangszálgyulladás miatt a magastátrai szanatóriumban tartózkodott. A vizsgálat felmentéssel végződött, sőt a lelkész elismerésben részesült, hogy a zsidó kérdést az evangélium szellemében oldotta meg, hiszen a két kiküldött tisztviselő közül az egyik megtért ágostai hitvallású hívő volt.⁵³

A presbitérium több esetben foglalkozott izraelita beadványokkal. Dr. Srieň malackai ügyvéd helyzetét orvosolta, aki még 1909-ben tért ki a zsidó vallásból.⁵⁴ A malackai ügyvédet a világi hatóságok

⁵¹ SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Budapest 1984. kézirat, p. 8.

⁵² Interjú ifj. Szabó Bélával a pozsonyi zsidó kérdésről. [2022. február 12.]

⁵³ SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Budapest 1984. kézirat, p. 8.

⁵⁴ Jegyzőkönyv az 1939. szeptember 14-én a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbitériumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 35-37.

keresztyénnek ismerték el⁵⁵, így a 14.489/39. számú állami végzés alapján a 4.000 korona egyházadót befizette és a Szeretetház javára is 1.000 koronát adományozott.⁵⁶

Köhler Vilmos biztosítási tisztviselő, aki evangélikus vallású volt, 1941. július 13-án elhunyt. Felesége a zsidó hitről a református hitre tért át 1938-ban és 1940. május 2-án konfirmált. Az elhunyt vagyonát, amelynek értéke 150.000 korona volt az egyházra hagyta, szöbelileg arra kérte az elnökséget, hogy az egyház törődjön feleségével.⁵⁷ özv. Köhler Vilmosné szül. Kohn Gizellát Peres Imre, akkor még a gyülekezet segédlelkésze temette a Zsolt 9,19 alapján: „*Nem marad örökre elfelejtve a szegény, nem vész el végleg az elesettek reménye.*”⁵⁸

Ifjúsági énekkar

Az 1942/43-as iskolaév elején a gyülekezet talaján református ifjúsági énekkar szerveződött, ahová egészen 1942 decemberéig toborozták a tagokat a Pozsonyban tanuló középiskolai és egyetemi növendékek közül. A négy szólamból álló énekkar első próbája 1942. október 4-én volt. A szoprán szólamot a következő lelkes tagok alkották: Boris Krisztina, Böszörményi Panna, Bubella (Bubela?) Adél, Farkas Ágnes, Kvaszler Franciska, László Irma, Lelkes Katalin, Markó Erzsébet, Mungler Trudi, Németh Magda, Ollé Éva, Pfeiffer Erzsébet, Puskás Júlia, Szabó Ilona, Tóth Brigitta és Vörös Ibolya.⁵⁹

⁵⁵ Jegyzőkönyv az 1939. december 30-án a Bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbiteriumának nt. Szabó Béla lelkész lakásán megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 45-46.

⁵⁶ Jegyzőkönyv az 1940. január 14-én d. e. 11 órakor Bratislavai – pozsonyi magyar ref. ker. egyházközség presbiteriumának a tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 47-48.

⁵⁷ Jegyzőkönyv az 1941. július 13-án a bratislavai magyar ref. egyházközség presbiteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 87-88.

⁵⁸ Halottak anyakönyve a bratislava-pozsonyi ref. egyházban az 1982.ik évben. p. 34.

⁵⁹ A Református Ifjúsági Énekkar szoprán szólamának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

Az alt szolamban a következő diákok énekeltek: Babos Emma, Csúri Erzsébet, László Irma, Molnár Piroska, Németh Ilona, Patek Alíz, Plickza Vladimíra, Rácz Alice, Rácz Edith, Szabó Éva, Szabó Klára, Szabó Márta és Tóth Brigitta.⁶⁰ Az öt növendékből álló tenor szolamban a következők szerepeltek: Botka György, Kende János, Molnár Tibor, Puskás Ferenc és Tóth Sándor. A basszus szolamban egy népes csapat szolgált: Bodog (Bódogh?) Gábor, Böszörményi Gyula, Diószeghy Zoltán, Dudás István, Ébert Tibor, Kázmér Miklós, Kotsánszky Dániel, Lelkes László, Molnár Zoltán, Pekó Ferenc, Sztrelkó Lóránd és Vaszi János.⁶¹ Év közben sokan közülük lemorzsolódtak, de a belépési nyilatkozatot aláírva a fiatalok elkötelezték magukat a hetenként kétszeri próbákra való részvételre.⁶²

A presbitérium több diákot is támogatott. A tanulmányi alap kamataiból két diáknak: Bódogh Gábornak és Bokronyi Ilonának a tanév második felévére havi 100 korona segélyt szavazott meg.⁶³

Az ifjúsági énekkart Hegyi Géza, zeneművészeti főiskola hallgatója, a gyülekezet orgonistája vezette, aki azonban 1943 őszén Budapestre távozott. Helyére a presbitérium Rajter [Reiter] Lajos evangélikus vallású nyugalmazott tanítót és karnagyot választotta.⁶⁴

⁶⁰ A Református Ifjúsági Énekkar alt szolamának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

⁶¹ A Református Ifjúsági Énekkar basszus és tenor szolamának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

⁶² Belépési Nyilatkozat. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

⁶³ Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 97-98.

⁶⁴ Jegyzőkönyv az 1943. szeptember 19-én d. e. 11 órakor a templomi istentisztelet után a pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának a gyülekezeti tanácstermében megtartott rendes gyűléséről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 122-123.

Betegség

Már az első szolgálati év végén kiderült, hogy Szabó Béla testébe tövis adatott. Az 1939. december 30-ai presbiteri gyűlést a lelkészlakon tartották a lelkész betegsége miatt.⁶⁵ Ezután a lelképásztor elkerült a tátrai gyógykezelésre, ahol megállapították, hogy gyógyíthatatlan, majd haza küldték meghalni. Felesége erős hittel és imádságos lélekkel hordozta ezeket a bajokat is. Hiszen nem a férjéről, hanem a feleségéről mondta Dömök Béla Dr. Kovács Károlynak a következőt: *„Te ez a mi papnénk vagy nem tudja, hogy mi van a férjével vagy egy ANGYAL.”* A legnagyobb szolgálatot betegsége idején felesége végezte, Ő ajánlott neki bibliai igéket a prédikációihoz, de a legszebb és legáldottabb ígét kapta a lelkész feleségétől éppen a kórházi ágyán, Jézus szavát: „Ne félj, csak higgy!” (Mk 5,36) Mégis a legnagyobb teherhordozást az imaszolgálatban mutatta meg.⁶⁶

A lelkészt 11 orvos kezelte a 20 év alatt, de csak egy dr. Bucsányi bízott abban, hogy meggyógyul. Gyógykezeléseken vett részt a Magas-Tátrában, Pesten a Pajor szanatóriumban, Hajdúszoboszlón, Berekfürdön. Végül a gégeklínikán megműtötték és 20 besugárzás után teljesen kigyógyult. A szolgálatokat ebben az időben a presbiterek is vállalták, Rebeka nővér igehirdetéssel szolgált, de a legnagyobb terhet a felesége hordozta.⁶⁷

A lelkész betegszabadságolása idején a gyülekezeti terheket nt. Sedivy László nyitrai lelképásztor viselte, aki egy teljes évet szolgált a közösségben.⁶⁸ Amíg Szabó Béla betegszabadsága tartott, addig az

⁶⁵ Jegyzőkönyv az 1939. december 30-án a Bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbiteriumának nt. Szabó Béla lelkészlakásán megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbiteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 45-46.

⁶⁶ Szabó Béla levele fiaihoz, kb. 1980. Csukás Zsolt tulajdona [2022. augusztus 1.]

⁶⁷ SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Somorja 1984. kézirat, p. 10.

⁶⁸ Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbiteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbiteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 97-98.

anyakönyvi kivonatokat az ügyész állítsa ki.⁶⁹ A presbitérium Vaszily János teológusnak az istentiszteleten való segédkezéséért 600 korona díjat szabott meg.⁷⁰ A templom és parókia renoválásának befejezése idején érkezett haza Szabó Béla és első presbiteri gyűlését 1942. szeptember 23-án tartotta.

Esperesi szolgálat

Szabó Béla, pozsonyi lelkipásztort 1945-ben a Szervezőbizottság szabályrendelete alapján a komáromi egyházmegye élére nevezték ki.⁷¹

Mint esperes feladata volt a Szervezőbizottság és a gyülekezetek közötti jó viszony ápolása. A „Výbor” nehéz időszakban nagyon nehéz rendelkezéseket hozott. Az 1945. május 24-én érvénybe lépett rendelkezések érintették az állampolgárságot, az államnyelv elsajátítását, a perselypénzek és stóla nagyságát és a lelkipásztorok fegyelmi úton való eltávolítását.⁷²

A kiküldött szlováknyelvű 68. pontból álló vizitációs jegyzőkönyvet pontról pontra lefordította a vizitátorok részére. A szlovák nyelvű vizitációs jegyzőkönyvet a gyülekezet istentiszteleti nyelve szerint kellett kitölteni, de az esperest egyáltalán nem érdekelték a száraz adatok, hanem arra kérte az egyházlátogatást végző megbízottjait,

⁶⁹ Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 97-98.

⁷⁰ Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 97-98.

⁷¹ Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő ref. egyházmegyék vezetésére In SZABÓ ANTAL, A Szlovákiai Református Egyház története – I. rész. In *Regio-Kisebbségtudományi Szemle*, I. évf., 3. szám, 1990. július, p.

⁷² Szabó Béla m.b. esperes, bratislavai lelkész levele Nagytiszteletű Ref. Lelkész Hivatalnak. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

hogy lépjenek érintkezésbe a presbiterekkel és gondnokokkal: „Érezze meg minden egyháztag, hogy az Anyaszentegyház gondol rá.”⁷³

Az esperes szorgalmazta a komáromi egyházmegye Baráti Körének létrehozását, amelynek központja a komáromi Timóteus palota volt. A Baráti Kör közös ügye a Szentírás beható tanulmányozása volt, az evangélium élettel való hirdetése. „Baráti kör összejövetel, nem lelkészértekezlet.” – hangsúlyozta. Fogadalmat tettek és tizedet adtak. Isten ügyéről, népük, egyházuk életéről volt szó. Szabó Béla arra tanította lelkésztársait: „Kár mindig csak keseregni adminisztrációs Egyházunk romlása felett, amikor örvendezhetünk missziós Egyházunk megszületésén!”⁷⁴ 65 érdeklődő közül 35-en léptek be a baráti körbe.

1947 húsvétjára az esperes a következő körlevelet bocsátotta ki: „Kívánok kedves mindnyájatoknak áldott ünnepet. Merítsünk a Krisztus szenvedéseiből erőt és bizakodást a még reánk váró nagy próbákhoz. [...] Isten kegyelme megengedte hogy ezt az ünnepet még gyülekezetünk körében tölthetjük el - /egyetlen lelkész sincs az első 3.330 család közt/ - használjuk ki ezt az alkalmat s hirdessük hívőinknek a tiszta evangéliumot, mely bűnbánatra és megtérésre hív fel bennünket.” [...] Isten és a híveink éppen ennek a hirdetését várják most tőlünk.”⁷⁵

A legáció intézményét a következőképpen értékelte: „Mindez igen szép és áldásos dolog, ha az alap a hit és a szolgálat, de bűnös dolog, ha egyszerűen csak pénzkereseti alkalommá válik olyan ifjak részére, akik [...] éppen semmit sem törődnek Krisztussal és egyházunkkal. A fiatal lelkésznek, akiknek egy gyülekezetük volt, arra kérte, hogy kényelemből ne mondjanak le a szolgálatról. A legátusok közé pedig

⁷³ Szabó Béla esperes levelének melléklete a vizitációs jegyzőkönyvhöz. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁷⁴ Esperes Pozsonyban 1947. szeptember 5-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁷⁵ Pozsonyban, 1947. március 31-én kelt körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

azokat számlálják a közösségek, akik rendszeresen részt vesznek a templomi és bibliaköri alkalmakon és élnek az úrvacsorával.⁷⁶

Egyházmegyei járulékokkal, tizeddel, árvaházi és lelkészözegegy segéllyel kapcsolatban ezt írta a lelkészeknek: „Aki tudna fizetni, csak nem akar, ellensége az Egyháznak.”⁷⁷

Az esperes felvetette a diakonisszaképzésnek az ötletét is, hiszen minden diakonissza Gizella testvér kivételével sajnos átköltözött Magyarországra.⁷⁸

A nyári tanfolyamok éve a termékeny 1947-es esztendő volt: a következőképpen alakultak: a lelkészek, tanítók, kántorok, egyházi férfimunkások számára: 1947. július 15-17. között, a lelkészfeleségek és női munkások számára: július 22-24. között, a lányok részére egy-napos konferencia: augusztus 17-én, a vasárnapi iskola vezetők részére: augusztus 18-20. között és végül a vasárnapi iskolás növendékek számára augusztus 17-20. között. A konferenciákat a komáromi árvaházban tartották.⁷⁹

1947. július 15-17. között a lelkészek, tanítók, kántorok részére Tóth Kálmán, missziós lelkész tartott előadásokat három nap Péter I. levele alapján. Első nap a lelkész személyes hitéletét, családi életét és közszereplését járták körbe a testvérek. Második nap az egyház fogalmával ismerkedtek, azon belül is nevével, igaz és hamis egyház ismerveivel, egyházfegyelemmel és egyháztagsággal. A harmadik nap a szolgálat gyakorlati kérdései kerültek elő a gyülekezeti munka különféle alkalmai.

⁷⁶ A komáromi egyházmegye esperesi hivatalától érkezett 1947. május 12-én kelt 124/47-es számú levél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁷⁷ 50 / 47-es III. sz. Körlevél kelt Pozsonyban 1947. február 2-án. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁷⁸ A komáromi egyházmegye esperesi hivatalától érkezett 1947. május 12-én kelt 124/47-es számú levél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁷⁹ Pozsonyban 1947. június 28-án IX. körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

A női munkások számára Szabó Béláné szül. Herpay Ilona tartott háromnapos felkészülést, ahol a bűnösből megváltott témával foglalkozott. Első nap önvizsgálatot tartottak a Tízparancsolat és a Hegyi Beszéd alapján. Második nap a bibliai női példaképek kerültek elő. A harmadik nap pedig az Apostolok Cselekedeteinek női személyeire koncentráltak.

A lányok számára szervezett egynapos konferenciát Mozsáry Gizella vezette, a vasárnapi iskolások vezetőinek továbbképzését pedig Csukás Zsigmond missziós segédlelkész.⁸⁰ Ahogyan Szabó Béla fogalmazott: „*A missziói munka most már nem luxus kérdés.*”⁸¹

Az ügyintézés dolgában sem maradt el Szabó Béla. A kongruát sok lelkésztestvérnek elintézte. 1947 karácsonyán ezt a levelet kapta Vágó Edétől: „A 4000 korona Hodosba éppen szentestére érkezett. Az Úr Jézus küldte. Neki is, meg Neked is köszönöm.”⁸²

Az özvegyek kérését is számba vette: Losoncról, 1948. január 21-én érkezett özv. Sörös Béláné kétségbeejtő levele, amelyben jelezte, hogy első nyugdíját, amit 1947. november 4-én kapott meg, beszüntették. Szabó Bélát arra kérte, hogy Dr. Kovács Károly, barátja járjon utána, hogy „*legalább a létminimumot adják meg.*”⁸³

Bátkából a bizonytalanságban élő Kis Fejes István kurátor kitelepítési ügye érdekében érkezett levél a Komáromi Református Egyházmegye Esperesi Hivatalába, aki 4862/1947-es szám alatt a pozsonyi „magyar meghatalmazottól” kapott értesítést, hogy ki van jelölve a kitelepítésre, de mivel háborús bűnösnek is minősítették, ezért a

⁸⁰ A komáromi Ref. Egyházmegye missziói lelkési hivatalától kelt Komárom-Prága, 1947. július 1-jén. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

⁸¹ Pozsonyban, 1947. október 5-én kelt 328/47-es számú XII. körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

⁸² Nemeshodosi Református Lelkési Hivatal 2/1948-as számú, Hodoson, 1948. január 4-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

⁸³ özv. Sörös Béláné Losoncon 1948. január 21-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Magyar Áttelepítési Bizottság értesítette, hogy nem veszik át. Kérte, hogy az esperes úr személyesen járjon utána ügyének. Az öröm ürozzmel vegyült Mács József házában is, aki éppen Ózdra adta férjhez lányát, de a bútor végett tanácsstalanok voltak, mert nem tudták, hogy hány százalékos vámot kell fizetni, és nem akarták a menyasszonyi kelengyét veszni hagyni. Kérték az esperesi hivatalt, hogy járjanak utána ügyüknek a Pozsonyi Fővámháznál.⁸⁴

Saját helyzet

Szabó Béla már 1942-ben jelezte a presbitérium felé, hogy az evangélikus paptárssal, nt. Endreffy Jánossal együtt tisztázatlan állampolgárságuk miatt rövid lejáratú kiutasítás veszélyének vannak kitéve. Borsosháti Kuhl Lajos magyar királyi követ és Dr. Cottely János az Egyesült Magyar Párt ügyésze voltak azok, akik megakadályozták az állami intézkedés végrehajtását.⁸⁵ A csehtestvérekkel való unióának volt komolyabb haszna és előnye is, amikor a csehek és szlovákok már kibékültek egymással. 1944-ben, félévvel az oroszok bejövetele előtt, az állami hatóságok hívták a lelkészt. Aggódva ment el, de a félelme tova szállt, amikor belépésekor a hivatalos személy felállt a székéből, eléje jött, bemutatkozott és közölte, hogy ő is református. Elmondta, hogy az asztalán hever a tartózkodási engedélyért beadott kérvénye. Nem küldte azt ki a rendőrségre, mert azoknak azt a parancsot adta ki, hogy senkinek se hosszabbítsák meg a tartózkodási engedélyét. De neki jogában áll 4 hónappal meghosszabbítani. Ő azt is meg is fogja tenni, de csak 3-4 hónap múlva. Addig még ki tudja mi lesz. A lelkész megköszönte a jóindulatát, majd megkérdezte, mi lett volna a sorsa, ha ezt nem teszi meg a tisztviselő. A tisztviselő ezt válaszolta: „Ebben

⁸⁴ Kis Fejes István és Mács József Bátkában 1948. február 20-án kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

⁸⁵ Jegyzőkönyv az 1942. szeptember 23-án a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának d. u. 6 órakor az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 107-108.

az esetben önt és családját átadtuk volna a németeknek, akik elvitték volna Németországba valamelyik lőszér gyári munkára.”⁸⁶

1948-ban a magyar istentiszteletek tartását állami rendeletek útján beszüntették. Szabó Béla nem állt ellen és prédikált. Néhány hét múlva a rendeletek mögül kibújt a rendőrpapáknak és számon kérte a lelkész engedetlenségét. Kérték, hogy hagyjon fel a magyar nyelvű igehirdetésekkel. A lelkész kijelentette, hogy a nép nyelvén fog szolgálni. Végül hozzá tette: *„Azt megteheti, hogy engem bezár, sőt kérem is, hogy zárjon be, mert csak így maradhat el az istentisztelet.”* Több héten keresztül a lelkészt fekete ruhában vasárnap reggel 8 órakor vitték be a rendőrpapák irodájába, és csak 12-kor engedték el. De a missziós lelkületű felesége, Herpay Ilona a gyülekezet magjának a Zerge-hegyen tartott istentiszteletet megbújva a hívekkel az egyes gyülekezeti tagok kertjeiben.⁸⁷

Az utolsó presbiteri gyűlésen Kovács Alajos, főgondnok így foglalta össze a lelképásztor szolgálatát: *„Szabó Béla közel tíz éves termékeny munkáját az igaz keresztyén hit lélekbeplántálása és az egyházközség hitéletének elmélyítése képezte. Példaadó keresztyéni alázatosság, a lelke mélyéig átélt hitigazságok szokatlan erejű és bizonyító hirdetése, egyéniségének optimista és derűs kivetítése olyan légkört teremtett az egyházközség életében, hogy az elmúlt tíz év Szabó Béla vezetése alatt méltán mondható az egyházközség legszebb és eredményekben leggazdagabb szakaszának.”* Mayer Imre tanár a testvéregyház nevében köszönte meg a közös szolgálat gyümölcseit. Szabó Béláné a bibliakörök tagjait arra kérte, hogy a megkezdett nehéz úton nem lankadó hittel és erővel dolgozzanak tovább.⁸⁸ A gyülekezettől a lelkészlakon búcsúztak el az előszobán, ahol közösen elénekelték a 82. halleluját: „Isten velünk, viszontlátásra!”

⁸⁶ SZABÓ BÉLA, *Életképek Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadáshoz készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat, p. 16.

⁸⁷ Interjú ifj. Szabó Bélával a pozsonyi zsidó kérdéssről. [2022. február 12.]

⁸⁸ Jegyzőkönyv felvétel a bratislavai ref. egyházközség 1948. nov. 28-án megtartott rendkívüli presbiteri gyűléséről. In *A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966*. p. 148-149.

Így hát a család összepakolt és 1948 nyaratól ládák között járt-kelt. Az átköltöztetésük Pozsonyból Magyarországra 1948. november 28-án délben kezdődött éppen ebéd közben. Ekkor jelentek meg teljesen váratlanul a lakosságcsere akció emberei azzal a kérdéssel melyik szobán kezdhetik a bútorok lehordását a vagonba, mert holnap indul a szerelvény. Hát volt is ott lőtás futás mozgósították a harangozót is, a gyerekek is megtették a magukét, és estére már a teherpalyaudvaron egy marhaszállító tehervagonban is aludhattak. Egyébként egy extra vagon is kérték és kaptak is, ahogy ezt korábban megígérték. Legalább egy vagonra valót szívességből másoknak vittek, például a Szamák családnak egy teljes konyhát, amit útközben kiraktak, valamint az egykori Balogh Elemér püspök úr könyvtárát, amit Budapesten átadtak Szalatnay Rezső, budapesti egyetemi tanár segítségével a Ráday könyvtárnak. A várakozás volt a legfárasztóbb, de végül mégis késő este elindultak. A gyerekek már el is aludtak, de megkérték szüleiket, hogy a határnál ébresszék fel őket. Első magyar állomásként Oroszvároton álltak és vártak. A fiuk felkeltek, majd letérdeltek, szívvel-lélekkel elénekelték a nemzeti imádságot ezzel köszöntve a hazájukat és csendben velük énekeltek a szülők is és boldogoknak érezték magunkat, hogy végre otthon voltak.⁸⁹

Debrecen felé és Debrecenben

Az egyik vagonban az L-alakú heverőjükön feküdtek négyen. A fejük felett tornyosultak a bútorok és egy-egy tolatásnál a keményfa karosszék mindig a fiúkon landolt. A szerelvény először Budapesten állt meg, ott három napig rostokoltak. Ezalatt sikerült a Balogh Elemér könyvtárát kipakolni, áthordani és átadni rendeltetési helyére. Szabó Béláné a vagonban lévő kályhán mindig meleg ételt készített, mert a pozsonyi testvérek jó sok mindennel ellátták őket az útra.

1949. január 2-án érkeztek meg Debrecenbe, ahol 24 órán belül ki kellett üríteni a vagonot.

A kipakolás gyorsan ment, a Debrecen-csapókerti templom udvarán helyezték el a bútorokat, a gyermekek egy éjszakára Sipos Károly

⁸⁹ SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Somorja 1984. kézirat, p. 11-12.

lelkésznél aludtak zárt ajtók mögött, a Szabó házaspár pedig Dancsházi Sándoréknál.

Három hónapra egy idős presbiter házaspár bérbe adott nekik egy szobát a Klapka utca 24 szám alatt.

1949 március végére sikerült helyet találni Nagyerdőn a Diakonissza Intézetben. Egy nagy szoba és egy kisháló állt a család rendelkezésére és a kis szobában lehetett fűteni. Hideg vízben lavóról mosakodtak. Ez alatt az idő alatt megélhetési segílyt kaptak, aminek az összege 600 forint volt.⁹⁰

Végül a betegeskedő Dancsházy Sándort Szabó Béla váltotta fel a Debrecen-Csapókerti gyülekezet élén. 1950. április 2. és 1957. december 31. között végzett szolgálatot a gyülekezetben. Élénk missziói munka folyt a közösségben szolgálata nyomán. A Felvidékről szintén előzőtt Rebeka testvér volt a segítőtársa felesége mellett.

A gyülekezethez 1953-ban 3.350 fő tartozott, a választók névjegyzékében 427 szerepelt, és 31 presbiter végzett szolgálatot. 1953-as statisztika alapján elmondható, hogy 37 férfi, 40 nő született, elhunyt 26 férfi és 32 nő.⁹¹

A lelképásztor nagy politikai nyomásra, 1957. december 31-én hivatalosan kényszernyugdíjba vonult, de még hosszasan szolgált a családjával a gyülekezetben.⁹²

Szabó Béla a pozsonyi testvéreket Debrecenből is bátorította. Pusztás Gizella nőtestvér számára postázta a testvéri körleveleit minden nagyobb ünnep alkalmával. 1951-es húsvéti körleveléből hangozzék a bizonyosságtétel: *„Újabban Kínából és Indonéziából jelentenek nagy ébredéseket, s ha Európában felhagynának is az Ő hívei a dicsőítő énekkel, folytatnák azt a „kövek”. Azok, akiket mi talán semmibe se veszünk, élettelen és életképtelen senkiknek tartunk. Ha most dicsőítem*

⁹⁰ Dr. Szabó Béla, Apánkról saját emlékezetemben, Amerikai Egyesült Államok 1997, kézirat. [2022. augusztus 1.]

⁹¹ Vizitációs jelentés a Debrecen-Csapókerti Gyülekezet 1951-es és 1953-as éveiről. Dr. Szabó Béla, Apánkról saját emlékezetemben, Amerikai Egyesült Államok 1997, kézirat. [2022. augusztus 1.]

⁹² Szabó Béla törzskönyvi lapja. Tiszántúli Egyházkerület: Debreceni Egyházmegye. Jelzett: TtREL. I.1.i.21._0048. [2022. augusztus 01.]

Őt, majd zenghetem az üdvözülőkkel én is a Bárány énekét. Ő majd az ő dicsőségét, amelyet én is növeltek itt, nekem adja.”⁹³

Élete terheit haláláig viselte, de gyermekei, unokái felé végzett missziói szolgálata példaértékű volt. Örömkebellé vált minden találkozás. Élete utolsó lehetőleg leveleket írt és látogatta őket szerető hévvel.

1991. december 19-én visszaadta lelkét Teremtőjének. Gyászistentiszteletre 1992. január 10-én került sor, ahol a vigasztalás ígét dr. Hegedűs Lóránt, dunamelléki püspök hirdette, másnap pedig Debrecenben helyezték végső nyughelyére.⁹⁴

Zárszóként álljon előttünk e hosszú életnek egy bizonyágtevése vers formájában:

Csillag, merre nézek Bot mellyel járok, Vezér, Kiben bízom, Szirt, melyen állok, Kenyér, miből élek, Forrás, hol nyugszom, Cél, hová mennem kell, Te vagy Jézusom!

A nehéz időkben egy hitvallás létezik: „Csak Te kellesz, én Uram, Banned mindent megellek!”⁹⁵

Felhasznált irodalom és levéltári anyag

50/47-es III. sz. Körlevél kelt Pozsonyban 1947. február 2-án. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

A komáromi egyházmegye esperesi hivatalától érkezett 1947. május 12-én kelt 124/47-es számú levél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

A komáromi Ref. Egyházmegye missziói lelkészi hivatalától kelt Komárom-Prága, 1947. július 1-jén. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irrattára. [2022. július 19.]

A munkácsi konferencia programja. In *Szeretet*, 1932. június 25.

⁹³ Szabó Béla 1951. március 21-én Debrecenben kelt levele a pozsonyi hívekhez. Csukás Zsolt tulajdona.

⁹⁴ CSUKÁS ZSIGMOND, Szabó Béla (1897-1991). In *Kálvinista Szemle* 1992. LXIII. évf., 3. sz., p. 7.

⁹⁵ Református Énekeskönyv 300. dicséret. 3. versora

A Református Ifjúsági Énekkar alt szolámának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

A Református Ifjúsági Énekkar basszus és tenor szolámának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

A Református Ifjúsági Énekkar szoprán szolámának névsora. In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 14.]

Adományok. In *Szeretet*, 1930. március 25.

CSOMÁR ZOLTÁN, *A Csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története (1918-1938)*. Ungvár: M. Kir. Állami nyomda Kirendeltsége. 1940.

CSUKÁS ZSIGMOND, Kárpátalja, Felvidék és Debrecen bizonyágtevő lelkipásztora: Szabó Béla (1897-1991). In *Confessio: Magyarországi Református Egyház Figyelője*, 1992.16. évf., 2. sz.

CSUKÁS ZSIGMOND, Szabó Béla (1897-1991). In *Kálvinista Szemle* 1992. LXIII. évf., 3. sz.

Dr. Szabó Béla, Apánkról saját emlékezetemben, Amerikai Egyesült Államok 1997, kézirat. [2022. augusztus 1.]

Dr. Szabó Béla, Hogyan került át a családunk Husztról, Kárpátaljáról Pozsonyba?, kézirat, 2021. május 1. p. 2.

Esperes Pozsonyban 1947. szeptember 5-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Halottak anyakönyve a bratislava-pozsonyi ref. egyházban az 1982.ik évben.

Interjú ifj. Szabó Bélával a pozsonyi zsidó kérdésről. [2022. február 12.]

Jegyzőkönyv az 1939. augusztus 21-én d.u. 6 órakor a bratislava-pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának az egyházközségi tanácssteremben megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1939. december 30-án a Bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának nt. Szabó Béla lelkész lakásán megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1939. július hó 2-án a Bratislava-pozsonyi Magyar Református Keresztyén Egyházközségnek az egyházközség templomában megtartott presbyter-választó közgyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1939. október 14-én a helybeli magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott

rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1939. szeptember 14-én a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbitériumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1940. február 14-én d. u. 3 órakor, továbbá 1940. február 17-én d.u. 3 órakor, 1940. február 20-án d.u. 4 órakor és 1940. december 26-án d. u. 3 órakor a Bratislavai – Pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott folytatólagos rendes gyűlésein. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1940. január 14-én d. e. 11 órakor Bratislavai – pozsonyi magyar ref. ker. egyházközség presbyteriumának a tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1940. november 1-én d. u. 5 órakor a bratislavai magyar református egyházközség presbitériumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1941. év február hó 24-én a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében d. u. 6 órakor megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1941. július 13-án a bratislavai magyar ref. egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1941. október hó 5-én d.e. 11-kor a bratislava – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközségnek az egyházközség templomában megtartott rendkívüli közgyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1942. április 6-án, d.e. 11 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyház tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1942. augusztus 11-én d. u. 6 órakor a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyházközség

tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1942. május 25-én d. e. 9 órai a bratislavai – pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1942. szeptember 23-án a bratislavai – pozsonyi magyar református keresztyén egyházközség presbyteriumának d. u. 6 órakor az egyházközség tanácstermében megtartott rendes gyűlésén. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv az 1943. szeptember 19-én d. e. 11 órakor a templomi istentisztelet után a pozsonyi magyar református egyházközség presbyteriumának a gyülekezeti tanácsteremben megtartott rendes gyűléséről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. Jegyzőkönyv felvetetett a bratislavai ref. egyházközség 1948. nov. 28-án megtartott rendkívüli presbiteri gyűléséről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. Jegyzőkönyv, az 1939. február hó 12-én tartott presbiteri gyűlésről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

Jegyzőkönyv, az 1939. május hó 9-én tartott presbyteri gyűlésről. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966.

JÓZAN LAJOS, *A huszti Szabó család rövid története és leszármazása 1675-től napjainkig*. kézirat, Huszt, 2012.

Kis Fejes István és Mács József Bátkában 1948. február 20-án kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Kivonat a bratislavai – pozsonyi református egyház presbyteriumának 1942. augusztus 16-án tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből. In A pozsonyi református keresztyén egyház presbyteri jegyzőkönyvei 1939-1966. p. 106.

Leánykonferencia Szepsiben. In *Szeretet*, 1930. február 25.

Nemeshodosi Református Lelkészi Hivatal 2/1948-as számú, Hodoson, 1948. január 4-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

ORBÁN MARIANNA. Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban. *Acta Beregsasiensis*. 8. évf. 2009. 2. kötet. http://epa.oszk.hu/01600/01626/00002/pdf/acta_beregsasiensis_EPA01626_2009_02_239-244.pdf [2022. augusztus 1.]

özv. Sörös Béláné Losoncon 1948. január 21-én kelt levele. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Pozsonyban 1947. június 28-án IX. körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Pozsonyban, 1947. március 31-én kelt körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Pozsonyban, 1947. október 5-én kelt 328/47-es számú XII. körlevél. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő ref. egyházmegyéek vezetésére In SZABÓ ANTAL, A Szlovákiai Református Egyház története – I. rész. In *Regio-Kisebbségtudományi Szemle*, I. évf., 3. szám, 1990. július.

SZABÓ BÉLA (1897-1991), *Emlékeim*. Budapest 1984. kézirat.

Szabó Béla 1951. március 21-én Debrecenben kelt levele a pozsonyi hívekhez. Csukás Zsolt tulajdona.

Szabó Béla esperes levelének melléklete a vizitációs jegyzőkönyvhöz. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

Szabó Béla lelkipásztor kelt Pozsonyban 1940. május 2-ai bejegyzése. Konfirmáltak anyakönyve a pozsonyi református egyházban az 1940/41-es évben. [2022. augusztus 1.]

Szabó Béla levele fiaihoz, kb. 1980. Csukás Zsolt tulajdona [2022. augusztus 1.]

Szabó Béla m.b. esperes, bratislavai lelkész levele Nagytiszteletű Ref. Lelkész Hivatalnak. In Szabó Béla 1945-1948. Esperesi Hivatal Levelezés In Pozsonyi Református Egyházközség Irattára. [2022. július 19.]

SZABÓ BÉLA, A huszti gyülekezet „Otthon”-avató ünnepélye. In *Szeretet*, 1929. október 10.

SZABÓ BÉLA, Amikor megzendül a szél, In *Református Egyház és Iskola*, 1922. október 29.

SZABÓ BÉLA, *Életrajz Szabó Béla életéből, amelyet 92 éves korában írt egy előadásához készített vázlat céljából*, Budapest 1989. kézirat.

SZABÓ BÉLA, *Én hiszem és vallom! református keresztyén káté a Heidelbergi Káté nyomán*. Munkács: A Kálvin-Nyomda. 1935.

SZABÓ BÉLA, Jelentés a hamburgi magyar keresztyén kivándorlási misszió munkájáról. In *Református Egyház és Iskola*, 1922. november 26., SZABÓ BÉLA, Mit lehet és mit kell tennünk, In *Református Egyház és Iskola*, 1921. december 25.

SZABÓ BÉLA, *Nagyapám halála*, In Máramarosi Független Újság, 1914. melléklet. [2022. augusztus 01.]

SZABÓ BÉLA, *Önéletrajz*, Debrecen 1966. kézirat,

Szabó Béláné, In *Verchovina*, 1934, 3. évf., 17. sz.

Vizitációs jelentés a Debrecen-Csapókerti Gyülekezet 1951-es és 1953-as éveiről. Dr. Szabó Béla, Apánkról saját emlékezetemben, Amerikai Egyesült Államok 1997, kézirat. [2022. augusztus 1.]